

En fråga om rättvisa eller effektivitet

En idéanalys av jämställdhetspolitiken i Sveriges
internationella utvecklings- och biståndssamarbete

Abstract

The past decades has brought fourth an acknowledgement of the importance of promoting the role of women and gender equality on the international agenda. Though major breakthroughs on this area, there has been a feminist critique towards the formulation of policies on gender quality meaning that international policy fails to address. This essay has the character of a gender analysis of the gender equality policy within Sweden's international development cooperation. The aim with this essay is to analyze the potential of the gender quality policy in this context in transforming intersecting power structures understood from an intersectional perspective.

Using gender theories on development and idea analysis, a analytical framework was constructed combining two dimensions and inspired by functional idea analysis. The intersectional understanding of how multiple identity markers intersect to create hierarchical power structures showed that gender equality policy in Swedish international development cooperation does show the ambition of transforming unequal power structures, though having the theoretical understanding and tool for doing so. The reason for that seems to be the overarching goal of poverty reduction, which leads development policy to focus on efficient economies – even within the realm of gender equality.

Nyckelord: jämställdhetspolitik, jämställdhet mellan könen, kvinnor, utveckling, bistånd, genusteori, intersektionalitet, makt, idéanalys, dimensioner

*Antal ord:*8402

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte och frågeställning.....	2
1.2	Teori och metod	3
1.3	Avgränsning	3
1.4	Material	4
1.5	Disposition	4
2	Metodologi	5
2.1	Idéanalys.....	5
2.1.1	Dimensioner som analytiskt verktyg	6
2.2	Metodologisk struktur	7
2.2.1	Beskrivandet av genusteoretiska idéer	7
2.2.2	Inspiration av funktionell idéanalys	7
3	Teoretiskt ramverk	8
3.1	Förståelser av genus	8
3.1.1	Dimensionen konceptualisering av genus	9
3.2	Genusvetenskaplig teori om utveckling	10
3.2.1	Dimension genusstrategiska fokus	12
3.3	Intersektionalitet.....	12
4	Genusteoretiska idéer i jämställdhetspolitiken	14
4.1	Konceptualisering av genus	14
4.1.1	Jämställdhetspolicy 1997	14
4.1.2	Jämställdhetspolicy 2005	14
4.1.3	Jämställdhetspolicy 2010	15
4.2	Genusstrategiskt fokus	16
4.2.1	Jämställdhetspolicy 1997	16
4.2.2	Jämställdhetspolicy 2005	17
4.2.3	Jämställdhetspolicy 2010	19
5	Ett intersektionellt perspektiv	21
5.1	Idéers konsekvenser	21
5.1.1	Multipla källor till ojämlikhet?	21
5.1.2	Effektivitet som jämställare?.....	22

5.2	När talar policydokumenten om makt?	24
6	Avslutande reflektion	26
7	Referenser	27
7.1	Primärmaterial	27
7.2	Sekundärmaterial.....	27

1 Inledning

”Goal 3. Promote Gender Equality and Empower Women”

UN Development Goals

”Jämställdhet är utveckling och innebär mer makt åt flera”

(Sida, 2005b:6)

“The transition that seems to have occurred [...] is one that gradually has eroded any meaning from the term gender. Emptied of meaning, it pops up in the most inappropriate places and manners. Clearly ‘gender . . . is a widely used and often misunderstood term”

Ines Smith, (2007:583)

Inom det internationella utvecklings- och biståndssamarbetet har målsättningar och policys de senaste decennierna i allt större utsträckning riktat sig specifikt mot kvinnor. Aktörer som bedriver en feministisk eller genusmedveten agenda kan hittas på alla nivåer bland transnationella organisationer; från gräsrotsnivån bland civilsamhällets rörelser till globaliserade internationella organisationer (Prügl och Meyer, 1999:3), och inom utvecklings- och biståndssamarbetet har det länge funnits en diskurs om kvinnor och utveckling, senare om ”genus och utveckling” (Smyth, 2007:582). Att sträva efter jämlikhet mellan könen och kvinnors empowerment (ungefär kvinnors ökade makt) är ett av de millenniemål som FN satte upp i sin millenniedeklaration år 2000.

Ett av de senare inlagen i diskursen om kvinnor i utveckling är just den om empowerment. Med ett ursprung från kvinnorörelser i utvecklingsländer har det blivit ett slagord för den allmänna utvecklingssektorn och flera stora internationella organisationer. Förutom att vara tredje punkt för FN:s millenniemål är kvinnors empowerment, tillsammans med jämställdhet mellan könen, inte sällan uttalade målsättningar inom såväl staters och internationella organisationers utvecklings- och biståndsverksamhet. Sverige har exempelvis för sin internationella biståndspolitik satt upp tre tematiska prioriteringar för de kommande fem åren, där ”jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen” är ett av dem (Regeringskansliet, 2010). Även Världsbanken har inkluderat ett jämställdhetsperspektiv i sitt arbete, då exempelvis ekonomisk empowerment

betraktas som en viktig strategi för att uppnå effektivare utveckling i utvecklingsländer (World Bank, 2010).

Att jämställdhetspolitiken har fått en legitim plats på den internationella dagordningen går att konstatera. Dock har det höjts röster från feministiskt håll, som menar att jämställdhetsströmningarna i internationellt biståndssamarbete blivit urvattnade. Särskilt i samband med introduceringen av strategin ”gender mainstreaming”, som syftar till att inkludera jämställdhetsperspektivet i samtliga policyområden. Ines Smyth, jämställdhetsrådgivare på brittiska icke-statliga organisationen Oxfam, menar att ojämställdhetens strukturella orsaker och det för genusteorin typiska maktperspektivet tenderar att försvinna när det talas om gender mainstreaming, samt att strategin resulterat i “that terms that originated in feminist thinking and activism have somehow lost this mooring” (Smyth, 2007:583) i och med bristande maktanalyser.

1.1 Syfte och frågeställning

Denna uppsats syftar till att bidra med en genusteoretisk analys av Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete som ett fall av jämställdhetspolitik. Studien motiveras av den i inledningen presenterade kritiken mot de jämställdhetsprojekt som formulerats på internationell nivå samt den feministiska förståelsen att kön, politik och makt är oundvikligt sammankopplade. Trots att kön hamnat på den internationella politiska dagordningen så kritiserar jämställdhetspolitiken för att vara urvattnad och termer som genus har anses av vissa ha tappat sin förankring. Ambitionen med denna studie är att försöka undersöka huruvida den internationella jämställdhetspolitiken har en bristande förmåga att förändra makthierarkier. Därigenom riktar denna studie en granskande blick gentemot formuleringen av jämställdhetspolitik inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. Den övergripande frågeställningen för denna uppsats blir;

- *Vilken potential har jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete att förändra makthierarkier?*

För att bäst kunna uppfylla syftet med studien kommer denna att delas in i två delar, vilka i frågeställningen representeras av två underfrågor till den övergripande frågeställningen. I den första delen analyseras genusteoretiska idéer i svenska policydokument för internationellt utvecklings- och biståndssamarbete på temat jämställdhet. I den andra delen kommer det utifrån ett intersektionellt perspektiv på makthierarkier föras en teoretisk diskussion om vad de genusteoretiska idéerna innebär för jämställdhetspolitiken som förs inom ramarna för utvecklings- och biståndssamarbetet. Frågeställningen kan således delas upp i två underfrågor;

- *Vilka genusteoretiska idéer finns det inom jämställdhetspolitiken i Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete?*
- *Vad innebär dessa genusteoretiska föreställningar utifrån ett intersektionalitetsperspektiv och vad har de för konsekvenser för jämställdhetspolitiken?*

1.2 Teori och metod

Uppsatsen utgörs av en kvalitativ studie som kan beskrivas som en deskriptiv idéanalys med influenser av funktionell idéanalys. Uppsatsens teoretiska ramverk utgörs av genusvetenskapliga teorier, i synnerlighet genusvetenskapliga teorier om utveckling. Även ett intersektionellt perspektivet på hur maktpositioner och hierarkier konstrueras är centralt. Främst i syftet att med inspiration av den funktionella idéanalysen undersöka genusteoretiska idéers innebörd och konsekvenser för internationell jämställdhetspolitik

1.3 Avgränsning

Denna uppsats studerar jämställdhetspolitik och hur denna formuleras inom internationellt utvecklings- och biståndssamarbete. Empiriskt har studien avgränsats till att göra ett nedslag i Sveriges internationella biståndspolitik. En anledning är att jämställdhetsfrågan är en av de tematiska prioriteringarna för svenskt bistånd denna mandatperiod, och Sverige har även en tradition av att belysa dessa frågor. Då ambitionen är att försöka utröna vilka genusteoretiska idéer som ligger till grund för jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete, görs ytterligare en avgränsning som baseras på att se till de statliga verksamheterna Regeringskansliet och Sida.

Då mitt analysverktyg, dimensioner, ämnar sig väl för komparativa inslag och synliggörandet av idéers förändring över tid, har jag valt att avgränsa mig ytterligare och använda mig av material från 1997 till 2010. Det finns två intressanta aspekter med denna tidsperiod; den första är att år 2000 antogs FN:s millenniedeklaration där kvinnor och jämställdhet tydligt fördes in på utvecklings- och biståndspolitiska agendan, och för det andra så har Sveriges regering bytt färg under denna period. Detta är intressant ur ett komparativt syfte.

1.4 Material

Materialet består av dokument från Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) och regeringskansliet. Tre jämställdhetspolicys för Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete har valts ut; *Handlingsplan för jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna* (1997), *Promoting Gender Equality in Development Cooperation* (2005) samt *På lika villkor Policy för jämställdhet och kvinnors rättigheter och roll* (2010). Dessutom kommer två rapportliknande, informativa skrivelser att analyseras; *Väga lika tungt: om kvinnor & män i biståndet* (1998) och *Kön spelar roll* (2005b). Dessa två har valts ut i ett kompletterande syfte, då policydokumenten i sig inte anses vara tillräckliga vid analyserandet av genusteoretiska idéer.

1.5 Disposition

Inledningsvis har en beskrivning över uppsatsen gjorts där syfte och frågeställningar har presenterats tillsammans med studiens avgränsning, materialval samt kort presentation av metod och teori. Följande avsnitt, kapitel 2 redogörs det noggrant för uppsatsens metodologi vad gäller genomförande och analytiskt upplägg. I kapitel 3 så presenteras uppsatsens teoretiska ramverk tillsammans med en slutlig teoretisk operationalisering av uppsatsens analysverktyg. Detta förankrar de teoretiska begreppens empiriska anknytning och underlättar de följande analysmomenten. Kapitel 4 besvarar uppsatsens första underfråga och utgör en större analysdel, där en teoretisk sortering av det empiriska materialet utförs. I kapitel 5 besvaras den uppsatsens andra underfråga utifrån ett intersektionellt perspektiv på makt. I det avslutande kapitlet redogörs det för studiens slutsats och uppsatsens övergripande frågeställning besvaras.

2 Metodologi

I detta kapitel så kommer uppsatsens metodologiska tillvägagångssätt att beskrivas. I egenskap uppsatsens kvalitativa karaktär så har idéanalysen valts som metod. Först ges en djupare beskrivning av idéanalysen, följt av en beskrivning av de analytiska verktyg, dimensioner. Slutligen presenteras hur uppsatsens metodologiska struktur formats för att på ett fruktbart sätt besvara frågeställningen.

2.1 Idéanalys

Idéanalys används med fördel i studier som ämnar att på ett systematiskt sätt studera politiska budskap, analysera och kritisk granska dessa (Beckman, 2007:9). I denna uppsats kan politiska budskap återfinnas i de policydokument och strategier som utgör Sveriges internationella biståndspolitik. Syftet med idéanalys kan vara beskrivande, förklarande eller ställningstagande. Det är möjligt att en studie har fler än ett syfte, men det är viktigt att vara tydlig med vilket av dessa som är det huvudsakliga (Bergström - Boréus, 2005:155). För denna uppsats blir en *deskriptiv idéanalys* väsentlig, då det är genusteoretiska idéer inom Sveriges internationella biståndspolitik som undersöks. En idéanalytisk beskrivning innebär att forskaren tillför något och säger något nytt om det material som analyseras, exempelvis kan oklarheter eller nya budskap synliggöras. Således syftar den beskrivande uppgiften inte till att återge politiska idéer eller budskap, utan att genom systematisk sortering av materialet belysa aspekter hos texten som inte är självskrivna eller omedelbart utläsbara (Beckman, 2007:49). Då syftet med denna uppsats inte är att explicit kritisera jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella biståndspolitik utan att synliggöra jämställdhetspolitikens idémässiga grunder är idéanalysen ett lämpligare val av metod än diskursanalysen. Diskursanalysen hade varit aktuell om studiens ambition var att utröna subjektiva kunskaper om verkligheten, exempelvis om den praktiska jämställdhetspolitiken (ibid, s. 89).

Goda deskriptiva slutsatser utgör ett bra fundament för att ytterligare kunna bidra med förklarande eller ställningstagande slutsatser (Beckman, 2007:23), exempelvis i en för uppsatsen avslutande diskussion. I denna bemärkelse blir det även intressant att närmare se till den *funktionella idéanalysen* som antingen undersöker ”de politiska idéernas ursprung, vilken spridning de har, eller för deras konsekvenser” (Beckman, 2007:13). Med funktionell idéanalys hamnar analysens fokus på de politiska idéernas effekter och vilken påverkan de har på den sociala kontexten de figurerar i (Bergström – Boréus, 2005:156). För denna uppsats

innebär det att undersöka vilka konsekvenser olika genusteoretiska idéer får inom biståndspolitiken och dess strävan efter jämställdhet och främjandet av kvinnors roll. Här blir det dock viktigt att påminna om att studiens syfte i huvudsak är beskrivande, men med förklarande ansatser. Sammanfattningsvis kan uppsatsens metod sägas vara en deskriptiv idéanalys inspirerad av funktionell idéanalys.

2.1.1 Dimensioner som analytiskt verktyg

För att i en idéanalytisk studie strukturera texten krävs ett analysinstrument, ett verktyg som används vid sortering och analys av materialet. För denna metodologiska inriktning finns det två karaktäristiska analysverktyg; *idealtyper* och *dimensioner*. Idealtyper är tankekonstruktioner, extrembilder av idéer och ideologier som syftar till att binda samman de mest väsentliga egenskaperna hos olika påståenden. Dimensioner å andra sidan, används för att urskilja olika påståenden eller olika preciseringar av samma påstående (Beckman, 2007:28,25). Då en av frågorna i denna uppsats ämnar urskilja olika idéer kring begreppet jämställdhet, anses dimensioner utgöra det bäst lämpade analysverktyget.

Dimensioner har karaktären av en skala mellan två kategorier. Det ställs krav på dessa kategorier måste vara uttömmande, ömsesidigt uteslutande och logiskt konsistenta. Ömsesidigt uteslutande innebär att det måste finnas distinkta skillnader mellan kategorierna så att de inte fånga in samma aspekter av ett påstående och således förvirrar analysen (Beckman, 2007:26). Valet av kategorier och dimensioner ska ha en tydlig koppling till frågeställningen samt väl motiveras för att stärka studiens intersubjektivitet. I konstruerandet av analysverktyget tillåts dock forskaren att vara kreativ och fånga in de aspekter som är intressanta för studien. Exempelvis så kommer dimensionerna i denna uppsats att utgå ifrån olika aspekter av feminism och jämställdhetsteori, så som konceptualisering av könspositioner, ideologi och politiska ambitioner.

Fördelen med dimensioner är att de är mer löst konstruerade än idealtyper, och tillåter forskaren att vara kreativ i utformningen av analysverktyget. Dock är en nackdel med dimensioner, och alla typer av klassifikationsscheman, att det finns en risk att påtvinga materialet analysverktyget samt att analysverktyget kan anses vara ett resultat av studien snarare än självständigt och på förhand konstruerat av forskaren (Bergström & Boréus, 2005:177). Efter en utförd idéanalys med hjälp av dimensioner som analysverktyg måste det följa en diskussion som knyter samman analysresultatet med forskningsfrågan. I denna uppsats sker detta genom att inspireras av funktionell idéanalys.

2.2 Metodologisk struktur

Uppsatsens metodologiska struktur aktualiseras här i syftet att noggrant redogöra för hur uppsatsens övergripande frågeställning ska besvaras.

2.2.1 Beskrivandet av genusteoretiska idéer

I denna studie kommer två dimensioner att användas för att besvara frågeställningens första underfråga, som syftar till att undersöka genusteoretiska idéer inom den jämställdhetspolitik som förs i Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. Med genusteoretiska idéer menas dels förståelse av hur kön är konstruerat, samt idéer om hur jämställdhetsstrategier bör implementeras. Dessa två dimensioner kan synliggöras genom att fråga ”hur conceptualiseras genus” och ”vilka genusteoretiska fokus” jämställdhetspolitiken vittnar om. Denna uppdelning har karaktären av en distinktion mellan idé och praktik, dock är det inte jämställdheten i praktiken som uppsatsen vill undersöka. Inom genusvetenskapen är det vanligt att skiljelinjen mellan idé och säg, praktisk politik, inte är så hårdragen. Att idéer är politik, är snarare ett utav grundantaganden för denna vetenskap. Således kommer dessa dimensioner fungera som sorteringsverktyg för att särskilja olika politiska idéer som dokumenten ger uttryck för.

2.2.2 Inspiration av funktionell idéanalys

Uppsatsens andra underfråga ämnar diskutera vad dessa genusteoretiska föreställningar innebär utifrån ett intersektionalitetsperspektiv och vad har de för konsekvenser för jämställdhetspolitiken i termer av möjligheten att förändra makthierarkier. Diskussionen struktureras utefter tre generella tendenserna av genusteoretiska idéer som framkommer i den deskriptiva idéanalysen av jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. De är viktigt att poängtera att användandet av ett intersektionellt perspektiv i denna studie inte görs utifrån normativa ansatser. Inte heller ämnas det göras en intersektionell analys i egentlig mening.

3 Teoretiskt ramverk

I detta kapitel kommer uppsatsens teoretiska ramverk att presenteras. Utgångspunkten för denna studie är genusvetenskaplig teori. Detta teoretiska fält är brett och det finns ett stort antal olika inriktningar inom genusvetenskapen och feminismen. Inriktningarna skiljer sig i flera avseenden, exempelvis i uppfattning om hur verkligheten är ordnad och hur denna kan studeras. Kapitlet börjar därför med en grundläggande redogörelse för hur man inom genusvetenskapen teoretiserar kön/genus. Därefter presenteras den centrala genusteoretiska inriktningen för denna uppsats, som består av teorier om kvinnor i utvecklings- och biståndssektorn; *Women In Development* (WID), *Woman and Gender* (WAD), *Gender and Development* (GAD) och *empowermentteori*. Dessa exemplifierar för hur jämställdhetspolitik inom utvecklings- och biståndssektorn kan utformas, och vilka jämställdhetsteoretiska idéer som ligger till grund för politiken. Slutligen så kommer perspektivet om intersektionalitet att presenteras, i syfte att belysa denna studies kritiska ansats.

I samband med att delarna i det teoretiska ramverket redogörs, kommer det i detta kapitel även presenteras en tydlig operationalisering av teoriernas användning som resulterar i uppsatsens analytiska ramverk. Frågeställningens första underfråga ”Vilka genusteoretiska idéer finns det inom jämställdhetspolitiken i Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete?” kommer att besvaras med analysverktyget dimensioner. Som det förklarats i kapitel 2, är dimensioner en form av kategorisering som används för att urskilja aspekter av olika påståenden. Intersektionalitetsperspektivet syftar till att söka besvara frågeställningens andra underfråga ”Vad innebär dessa genusteoretiska föreställningar utifrån ett intersektionalitetsperspektiv och vad har de för konsekvenser för jämställdhetspolitiken?”.

3.1 Förståelser av genus

I detta avsnitt kommer tre generella uppfattningar om kön att presenteras, hämtade från boken ”*Gender Matters in Global Politics*”, redigerad av Laura J. Shepherd, som undervisar i statsvetenskap vid universitetet i Birmingham. En viktig diskussion inom feministisk teori är hur idéer om kön, eller genus, konceptualiseras. Många feminister anser att det skedde en viktig brytpunkt för ämnet, när man på 60-talet började problematisera idén om könstillhörighet och positioneringen av kvinnor som en specifik grupp, och istället övergick till att prata om genus, det sociala och inlärda könet (källa, Moser). Viktigt att poängtera

är att de tre uppfattningarna som beskrivs bör läsas som analytiska distinktioner. I praktiken är skiljelinjerna mellan dessa inte lika tydliga, och det är inte ovanligt att forskare kan ha en ontologi om genus som kombinerar olika förståelser. De tre förståelser av kön som presenteras i denna uppsats kommer att omnämnas som *biologiskt konstruerat*, *socialt konstruerat* samt *diskursivt konstruerat*. De kommer att ha stor betydelse för studien av Sveriges internationella biståndspolitik och för analysen av dess jämställdhetspolitiska idéer.

Den första ontologin om genus tillhör de feminister som ser kön som *biologiskt konstruerat* och som conceptualiserar kön som något biologiskt givet och binärt. Dessa tillhör det essentialistiska perspektivet, vilket vilar på antagandet att det finns något essentiellt manligt och kvinnligt som determinerar genusbetingade beteenden. Således är dess beteenden inte inlärd eller beroende på sociala strukturer, utan det är något självklart och givet. I feministiska analyser av detta slag, så behandlas kvinnor och män som relativt oproblematiska biologiska och empiriska kategorier (Shepherd, 2010:8).

Den andra ontologin om genus, den konstruktivistiska, anser att kön/genus är socialt eller kulturellt betingat. Genus är alltså en *social konstruktion*, en produkt av samhälleliga socialiseringsprocesser. Könpositioner varierar således även beroende på social och historisk kontext (Shepherd, 2010:8). Dock menar dessa feminister att biologiska kön existerar och går att referera till, men att de är förhandlade av sociala förståelser av vad som anses vara feminint respektive maskulint – vilka i sin tur inte är statiska eller uniforma genom tid och rum (Hansen, 2010:18,22). I internationella relationer studier av detta slag brukar fattiga kvinnor premieras, då de anses vara de mest marginaliserade inom forskningen (Hansen, 2010:21). Att belysa marginaliserade kvinnors erfarenheter, har utifrån kritiserats för att generaliserande anta att det finns ett enhetligt kvinnligt subjekt. Responsen av kritiken blev en sorts mångfaldsfeminism, vars förståelse för identitet grundas på tanken om att identiteter inte enbart grundar sig på genus utan även faktorer som etnicitet och klass (Hansen, 2010:23).

Slutligen så förstår den tredje ontologin om genus kön som *diskursivt konstruerat*, en uppfattning som brukar tillskrivas poststrukturalistiska feminister. Detta innebär att den könsbestämda kroppen är en produkt av diskurser om kön/genus, samtidigt som att dessa diskurser är produkter av den könsbestämda kroppen (Shepherd, 2010:8). Tillskillnad från conceptualiserandet av kön som biologiskt givet, anser poststrukturalistiska feminister att kön/genus enbart är representationer och praktiker, vilka vidmakthålls genom *performativitet*. Performativa handlingar är sådana att de inte enbart beskriver, utan samtidigt konstruerar det som beskrivs (Shepherd, 2010:8). Exempelvis innebär detta att ett barn som föds är könlöst till dess att någon säger att barnet har en viss könstillhörighet. Detta implicerar att könstillhörighet är något ytterst konstruerat.

3.1.1 Dimensionen conceptualisering av genus

Dimensionen *conceptualisering av genus* är starkt kopplad till uppsatsfrågeställningens första underfråga, som ämnar undersöka de

jämställdhetsteoretiska idéerna inom Sveriges internationella biståndspolitik. Kategorierna inom denna dimension är konceptualisering av genus som *biologiskt konstruerat*, *socialt konstruerat* samt *diskursivt konstruerat*. Dessa har tidigare presenterats i uppsatsens teoretiska ramverk. Teoretisk så karaktäriseras denna dimension av distinktionen essentialistisk – antiessentialistisk perspektiv, där genus som biologiskt respektive diskursivt motsvarar de två polerna i dimensionen, som även gör den uttömmande. I sorteringen och analysen av det empiriska materialet kommer det sökas efter dessa operationella indikatorer;

Biologiskt konstruerat: Kvinnor och män beskrivs som relativt oproblematiske biologiska och empiriska kategorier

Socialt konstruerat: Biologiska kön existerar men genus är sociala konstruktioner. Medvetande om kontextens specifika betydelse för könshierarkier, exempelvis faktorer som etnicitet och klass.

Diskursivt konstruerat: Biologiskt kön existerar inte. Könstillhörighet endast är representationer och praktiker, produkt av performativa handlingar som beskriver könsroller och samtidigt konstruerar dem.

3.2 Genusvetenskaplig teori om utveckling

Women in Development, WID, uppkom under 1970-talet inom utvecklingssektorn. Grundtanken för denna approach var att kvinnor hade varit exkluderade från utvecklingsprocessen. Kvinnor började betraktas som nyckelaktörer i det ekonomiska systemet. Vilket medförde idén om nödvändigheten i att inkludera denna outnyttjade grupp, då den var en viktig resurs i termer av att kvinnor kunde ge ett ekonomiskt bidrag till utvecklingen (Moser, 1993:29). WID innebar alltså att kvinnor skulle integreras i utvecklingsprocessen. Målet för WID var att maximera kvinnors tillgång till den moderna sektorn. Den mest karaktäristiska typen av projekt för WID är de som rör effektivitet – inkluderingen av kvinnor som ekonomiska aktörer och bidragare till utveckling. Två andra typer av projekt har inriktat sig på välfärd med fokus på kvinnors reproduktiva hälsa, samt fattigdomsreducering med fokus på familjeplanering och hälsovård (Chowdhry, 1995:31). Jämställdhetspolitiska idéer präglas i detta perspektiv av tron på att kvinnors inkludering, feministisk forskning och upplysning ska medföra jämställdhet mellan könen (Saunders, 2002:7-8). Sprungen ur en liberal idétradition, syftar denna approach till att öka jämställdheten mellan kvinnor och män. Dock menar kritiker av denna utvecklingsteori att WID inte utmanar traditionella (västerländska) könsstereotyper, och inte heller de strukturer som upprätthåller dem (Parpart – Marchand, 1995:13).

Gender and Development, GAD, skiljer sig från WID genom att förflytta fokus från att definiera kvinnor utifrån det biologiska könet. Istället använder man sig av förståelsen av genus, det socialt konstruerade könet. GAD kritiserar WID för att endast bemöta kvinnor som en biologiskt given grupp, och därmed misslyckas med att belysa kärnproblemet – nämligen de fundamentala strukturella icke-jämställda relationen mellan män och kvinnor, som grundas i den sociala förståelsen av maskulint och feminint (Parpart – Marchand, 1995:14). GAD approachen medför en konstruktivistisk förståelse av ojämlikhet mellan könen, och genom att belysa kulturella aspekter och socioekonomiska orättvisor så fördjupas analysen av kvinnors subordination (Parpart et al, 2002:10). GAD teori har bland större aktörer i utvecklingssektorn, så som stater och internationella organisationer, kommit att förknippas med strategin gender mainstreaming. V. Spike Peterson och Anne Sisson Runyan beskriver denna strategi som integreringen av ”the experiences, the needs, and concerns of both women and men into the design, planning, implementation, monitoring, and evaluation of all policies (economic, political, and social) with the aim of achieving gender equality” - inte enbart de som omnämns som ”kvinnofrågor”, exempelvis familjepolitik eller våld mot kvinnor (2010:128). GAD har kritiserats för att inte utnyttja sin potential att ytterligare öka förståelsen för kvinnor i tredjeverlden och motverka att en västerländsk dominans i definitionen av genus och utveckling (Parpart – Marchand, 1995:14).

Empowermentteori skiljer sig från de ovan beskrivna teorierna genom att främst ha formulerats av feministiska teoretiker och gräsrotsrörelser i utvecklingsländer. Detta perspektiv uppkom som en reaktion mot synen på kvinnors roll i generell utvecklings- och biståndssamarbete (Moser, 1993:74). Ursprungligen så inspirerades empowermentteori av teorier om politisk ekonomi och socialistisk idétradition. Senare kom även postmodernism med dess lingvistiska fokus, samt postkolonialism att vara betydelsefulla för formuleringen av empowermentteori (Chowdhry, 1995:37). Naila Kabeer, vid Institute of Development Studies vid Sussex universitet, ger en förståelse av empowermentteori där idén om makt central. Kabeer tänker på makt i termer av förmågan att göra val. Idén om empowerment är således starkt kopplad till begreppet *disempowerment*, vilket innebär att vara nekad förmågan att göra val. Empowerment refererar alltså till de processer där individer eller grupper, som har blivit nekade förmågan till att göra val, förvärvar en sådan förmåga. Kabeer ser empowerment både som en process och ett mål i sig, där tre steg är centrala; resurser (förutsättning), agentskap (processen) samt makt (åstadkommandet) (Kabeer, 1999:2). Idag är empowerment, både som begrepp och fenomen, vanlig förekommande inom hela utvecklings- och biståndssektorn, från gräsrotsrörelser till stor internationella organisationer som Världsbanken och FN. Denna spridning medför att definitionerna av empowerment är mångfacetterade och omtvistade. Idag kopplas ofta empowerment som utvecklingsstrategi ihop med ekonomisk empowerment, såsom mikrofinansierade lån.

3.2.1 Dimension genusstrategiska fokus

Dimensionen genusstrategiska fokus operationaliseras utifrån genusvetenskaplig teori om utveckling. Den ämnar fånga den del av genusteorin som möter politisk praktik, i form av strategier som syftar till att uppnå jämställdhet. Som beskrivet ovan, varierar jämställdhetspolitiska strategier och således även de genusteoretiska idéerna som ligger till grund för strategierna. Här lämpar sig ett förtydligande av vad som avses med genusstrategisk fokus. Elisabeth Prügl och Mary K. Meyer presenterar tre olika jämställdhetspolitiska strategier för genusteori med internationell inriktning. Dessa skiljer sig genom att ha olika strategiska fokus; tillgång till politiska utrymmen, förmågan att påverka samt strukturellt normförändrande (1999:3-5). Dessa fokus kan placeras i ett spektra mellan fokus på individer och fokus på samhällsliga strukturer. Olika aspekter av genusteoretiska idéer blir synliga i strategiernas val av fokus, exempelvis fattigdomsreduceringen genom inkludering av kvinnor i ekonomin eller gender mainstreaming där jämställdhetstanken ska inkorporeras i bredare strukturer. Dimensionen genusstrategiska fokus hjälper till att synliggöra olika fokus hos de jämställdhetspolitiska strategierna med kategorierna *individ* och *struktur*. Således kan även genusteoretiska aspekter av dessa målsättningar analyseras.

Individ: instrumentell fokus, kvinnor inkluderas, kvinnor som ekonomisk aktör, kvinnor som resurser för utvecklingen, fattigdomsreducering

Struktur: kollektivt fokus, social transformation, normförändring, makt att belysa sociala aspekter och socioekonomiska orättvisor

3.3 Intersektionalitet

Intersektionalitet är ett perspektiv inom genusvetenskapen som placeras inom den kritiska traditionen och har inspirerats av framförallt feministisk postkolonial och marxistisk teori. Inom genusforskningen i Sverige så har Paulina de los Reyes och Diana Mulinari varit drivande för att införa ett intersektionellt perspektiv. I boken *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap* skriver de om ett intersektionellt maktperspektiv som visar på den relationella mekanismen av hur maktordningar skapas och återskapas, genom samverkan mellan exempelvis kön, klass och ras/etnicitet. Intersektionalitetsperspektivet vill undersöka ”hur makt och ojämlikhet vävs in i uppfattningar om vithet, manlighet, könstillhörighet, heterosexualitet, klasstillhörighet m.m” (de los Reyes – Mulinari, 2005:9). Utgångspunkten för detta perspektiv är att dessa faktorer inte kan separeras från varandra i maktanalyser, då de utgör processer som är inbäddade i varandra. För det intersektionella perspektivet är det centralt att synliggöra konstruktioner av makt samt problematisera hur dessa konstruktioner bidrar till att upprätthålla ojämlikheter (ibid, s. 10).

V. Spike Peterson och Ann Sisson Runyan menar att det finns fyra premisser som medföljer ett intersektionellt perspektiv. För det första så är förståelsen om att människor har multipla identiteter som verkar samtidigt centralt för intersektionalitetsbegreppet. Dessa identiteter är kopplade till bland annat könstillhörighet, etnicitet, sexualitet, klasstillhörighet och nationalitet (2010:24). För det andra så fungerar dessa olika identitetsmarkörer inte enbart i syftet att identifiera vem en människa är. De är inte heller socialt eller politiskt neutrala, utan medför även makthierarkier i bemärkelsen att vissa identitetsmarkörer är mer privilegierade än andra (ibid, s. 25). För det tredje så blir en persons identitet politiskt framträdande vid olika tillfällen. Det innebär att en identitetsmarkör som gynnas i och med ett politiskt beslut, missgynnas i ett annat (ibid.). I kontexten jämställdhetspolitik inom utvecklings- och biståndssamarbetet kan detta exempelvis betyda att ... Slutligen så innebär en intersektionell förståelse av genus att den typen av maskulinitet eller femininitet en individ antas ha är inte endast betingat av individens könstillhörighet, utan även dess etnicitet, sexualitet, klasstillhörighet och nationalitet är med och konstituerar uppfattningarna om maskulinitet och femininitet (ibid, s. 26). Intersektionalitetsperspektivet hjälper till att ytterligare problematisera kategorin kvinnor och idéer om genus, för att undvika att reproducera de stereotyper av män och kvinnor som ibland förekommer i policydokument där mer komplexa orsakssamband kan vilja undvikas (Peterson – Runyan, 2010:7).

Det finns två anledningar till att det i denna uppsats är intressant att anamma ett intersektionellt perspektiv på genusteoretiska idéer för jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. Först så fyller intersektionalitet den funktionen att undvika tendenser av essentialism – att identiteter som man, kvinna, fattig, biståndsgivare tas för givna. Ur ett intersektionalitetsperspektiv så handlar jämställdhet inte endast om jämställdheten mellan könen, utan även jämställdhet ur ett socialt, politiskt och ekonomiskt perspektiv; ”Unfortunately, the new politics of gender equality observed at international level has largely separated gender equality from these other forms of equality” (Peterson – Runyard, 2010:27).

Ett annat skäl till att ett intersektionellt perspektiv blir fruktbart för denna studie är, som de los Reyes och Mulinari påpekar, att genom att ifrågasätta universalism ”öppnar för ett ifrågasättande av gamla och nya sanningar” (2005:14). Exempelvis så representerar intersektionalitetsperspektivet med sina postkoloniala influenser en internfeministisk kritik, då en hegemonisk mainstream feminism ifrågasätts; ”En antirasistisk kritik till den ‘vita’ feminismens hegemoni och exkluderande praktik” (ibid, s. 15).

4 Genusteoretiska idéer i jämställdhetspolitiken

Detta kapitel analyserar vilka genusteoretiska idéer det finns inom jämställdhetspolitiken i Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. Först behandlas dimensioner *konceptualisering av genus*. Därefter behandlas dimensionen *genusstrategiskt fokus*. Varje dimension följer den tidsperiod som analyseras.

4.1 Konceptualisering av genus

4.1.1 Jämställdhetspolicy 1997

Policydokumentet ”Sidas Handlingsplan för jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna” från 1997 är det första policydokumentet på området sedan Sveriges riksdag i maj 1996 beslutade att främjandet av jämställdhet mellan kvinnor och män skulle vara ett mål för det svenska utvecklingssamarbetet. Redan i inledningen av dokumentet så poängteras det att det skett en övergång i jämställdhetsarbetet från separata, särskilda insatser för kvinnor. Detta repeteras senare i texten; ”En viktig princip i Sidas policy i jämställdhetsarbetet är behovet av inriktning på både kvinnor och män och förhållandet dem emellan, snarare än inriktning på enbart kvinnor. Detta är nödvändigt för att förstå och angripa de strukturella orsakerna till bristande jämställdhet” (Sida, 1997:4-5). Här anser jag att det framgår en konceptualisering av genus som kan beskrivas som social konstruerat. Texten visar på en förståelse av kontextuella faktorer inverkan på genushierarkier; ”arten av de kulturella, fysiska, ekonomiska och institutionella hinder kvinnor möter i samhället är annorlunda än mäns. Medvetenheten om strukturella och systemmässiga hinder är viktig för att både kvinnor och män ska kunna bidra till och dra nytta av utvecklingen” (Sida, 1997:5).

4.1.2 Jämställdhetspolicy 2005

I policydokumentet “Promoting Gender Equality in Development Cooperation” från 2005 blir den övergång som beskrevs i 1997 års policy, att ha förstått kön

som biologisk konstruerat till att uppmärksamma genus, det socialt konstruerade könet, tydligt. I dokumentet ges en egen definition av begreppet:

“GENDER is an overarching and fundamental variable in the sense that it can also be applied to all other cross-cutting variables such as race, class, age, ethnicity, sexual orientation, religion, disability and locality [...] Gender roles are learned through socialisation processes; they are not fixed but are changeable [...] The relationship between “sex” and “gender” is not as straightforward as it once was. [...] Both concepts should be considered as contextual and subjectively formulated” (Sida, 2005a:4)

Konceptualiseringen av genus som socialt konstruerat är genomgående för hela dokumentet. Genus beskrivs som något inlärt genom socialiserande processer och frånskiljt det biologiska könet. Även en medvetenhet om kontextspecifika framgår i citatet ovan. Detta återkommer i texten, exempelvis genom en uppmaning att speciell hänsyn ska tas med tanke på ”very different value systems and structures in different countries” (2005a:6).

4.1.3 Jämställdhetspolicy 2010

Sveriges policy ”På lika villkor”, för jämställdhet och kvinnors rättigheter och roll inom internationellt utvecklingssamarbete är en av tre tematiska prioriteringar i biståndspolitik. Kvinnor och jämställdhet har således en central plats på den politiska agendan. En av motiveringarna till detta är att ”[kvinnor] utsätts i större utsträckning än män för diskriminering på grund av sitt kön” (2010:7). Här demonstreras en förståelse av genus som biologiskt konstruerat. Vidare i texten så fastställs att genus konceptualiseras som socialt konstruerat;

”Människors levnadsvillkor påverkas av olika hierarkier som samspelar med varandra och som, förutom kön, utgår från exempelvis ålder, härkomst, klass eller social status, kast, sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet och religion eller annan trosuppfattning. Flickor och pojkar lär sig tidigt vad som förväntas av dem och vad de anses ha för möjligheter och begränsningar på grund av sitt kön” (2010:10–11).

De jämställdhetsteoretiska idéerna som det svenska utvecklings- och biståndssamarbetet ger uttryck för genom konceptualiseringen av genus kan sammanfattningsvis sägas vittna om en genusmedvetenhet. Kvinnor behandlas inte som en biologisk oproblematiserad kategori, utan könsroller förstås som socialt konstruerade och därav varierande i olika kontexter beroende på faktorer såsom klass och etnicitet.

4.2 Genusstrategiskt fokus

4.2.1 Jämställdhetspolicy 1997

Här kommer genusteoretiska idéer om genusstrategiskt fokus att undersökas i policydokumentet "Sidas Handlingsplan för jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna" från 1997, samt texten "Väga lika tungt: Om kvinnor och män i utvecklingssamarbetet", utgiven av Sidas policysekretariat 1998. Den relaterar till den dåvarande aktuella jämställdhetspolicyen för det internationella utvecklings- och biståndssamarbetet.

I inledningen av policydokumentet så tydliggörs det att "jämställdhetsperspektivet [ska låtas] genomsyra hela verksamheten". Med jämställdhet menar Sida "lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för kvinnor och män" och anser att "Jämställdhet är central för utvecklingen och bör vara en integrerad del av politiken och ekonomin samt arbetet med att säkerställa mänskliga rättigheter och ett demokratiskt styrelseskick". I termer av genusstrategiskt fokus så vittar citaten om en syn på jämställdhet som ett viktigt instrument för en framgångsrik och hållbar utveckling, vilket borde föra dessa politiska uttalanden närmare kategorin *individ* i dimensionen.

Aspekter av ett genusstrategiskt fokus på *struktur* märks det tendenser av genom den för GAD teorin sammanlänkade strategin gender mainstreaming: "Jämställdhet är en viktig samhällsfråga" (1997:4) och därför börs det "se till att ett jämställdhetsperspektiv genomsyrar handlingsplaner och program som utgår från andra mål för utvecklingssamarbetet [...] som en oskiljaktig del av helheten" (1997:6). I dokumentet från 1998 så nämns även "mainstreaming" av jämställdhetsperspektivet, dvs. gender mainstreaming, och förklaras som "Bästa garanten för en uthållig utveckling såväl i ett ekonomiskt som ekologiskt perspektiv är att både kvinnor och män befinner sig 'i utvecklingens huvudfåra', dvs att all utveckling tar hänsyn till både kvinnor och mäns prioriteringar och behov" (1998:15).

Förklaringen till varför jämställdhet är en viktig samhällsfråga är att "jämställdhet är lika viktigt för männen som för kvinnorna", då "jämställdhet inte endast handlar om rättvisa, utan också om effektivitet" (1998:6). Insatser för att främja kvinnors situation motiveras genom exempelvis på detta vis; "Utbildning för kvinnor leder också till bättre ekonomi, både i familjen och i samhället" (ibid.). Här visar dimensionen på ett intressant resonemang, de politiska idéerna som uttrycks i dokumentet vittnar om olika genusstrategiska ambitioner. Trots att förståelsen av hur genusstrukturer fungerar för att skapa ojämlika maktstrukturer som underordnar kvinnor är tydlig, och trots att ambitionen att införliva ett jämställdhetsperspektiv i hela verksamheten, så tycks ändamålet här motiveras vara effektivitet i utvecklingsarbetet.

Det konstateras i dokumenten att ojämlikheter beror på strukturella orsaker: "När betydande könsgrundade skillnader har identifierats, måste åtgärder vidtas

för att rätta till obalansen. Dessa bör inrikta sig på de strukturella orsakerna till obalansen och inte enbart på dess symtom och effekter” (1997:7). Här märks även genusstrategiska fokus som liknar den empowermentteori som formulerats av utvecklingsländernas feminister; ”jämställdheten är därför viktig inte bara för att förbättra kvinnornas situation utan också för att främja samhällsutvecklingen i stort [...] Stöd till större makt och inflytande för kvinnor är central för att främja en rättvis och uthållig utveckling” (1997:4). Kvinnors självbestämmanderätt, ökade medvetenhet, egenmakt och tillgång till valmöjligheter och tillgängliga resurser framhävs vara centrala målsättningar. Makt behandlas vidare i dokumentet ”Väga lika tungt”. Det skrivs att trots att jämställdheten ökat på områden som undervisning och hälsa, så ”nekas kvinnor fortfarande tillträde till maktens korridorer – ekonomiska såväl som politiska” (1998:29). Sida uttrycker vikten av ett normförändrade arbete, i syfte att öka kvinnors tillgång till dessa politiska och ekonomiska rum. Flera aspekter av genusstrategiska fokus har synliggjorts i dessa dokument. Sammanfattningsvis anses Sidas handlingsplan för jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna från 1997 dock befinna sig närmre ett *strukturellt* fokus än ett *individuellt*.

4.2.2 Jämställdhetspolicy 2005

I skrivelsen ”Kön spelar roll” (2005b) om jämställdhets i det svenska utvecklingsarbetet skriver Sida att en följd av den nya politiken för global utveckling arbetade som regeringen antog 2003, har policyn för främjandet av jämställdhet i utvecklingsarbetet delvis omarbetats, vilket innebär att fattigdomsperspektivet har tydliggjorts (2005b:6). I policydokumentet “Promoting Gender Equality in Development Cooperation” (2005a) redogör Sida tydligt för att jämställdhet mellan könen är centralt för att fattigdomsbekämpningen, som är det övergripande målet för svenskt utvecklings- och biståndssamarbete. Motiveringen är inspirerad av FN:s millenniedeklaration från 2000; ”“To promote gender equality and the empowerment of women as effective ways to combat poverty, hunger and disease and to stimulate development that is truly sustainable””, (2005a:5). Detta citat visar på en högst instrumentell funktion i termer av genusstrategisk fokus, då jämställdhetsarbete och kvinnors empowerment motiveras på grund av att det gynnar utvecklingsarbetet och de ekonomiska aspekterna av det. Dokumentet visar på politiska idéer som ligger nära kategorin *individ* i dimensionen, särskilt när det talas om ekonomisk empowerment;

“Sida will work to enhance the inclusion and productivity of women in economic activities and to counteract discriminatory legislation and practices based on sex [...] to removing barriers to poor women’s equal participation in the economy [...] highlight access to resources – such as land, tenure, credit, financial resources, facilities and information – when promoting balanced power relations and gender equality” (2005a:9)

Detta påminner starkt om genusvetenskapliga teorin om utveckling *women in development*, som tillskrivs kategorin *individ*. Dock visar den svenska policyn även på andra genusteoretiska idéer;

“Unequal power relations have created structural obstacles for women and girls in all spheres of society – political, economic, social, educational, cultural and religious [...] Sida should therefore consider and act upon unequal power relations between and among women and men, as well as the structural causes and frameworks of these power relations.” (2005a:6)

Citatet ovan visar på ett annat genusstrategisk fokus, ett som närmar sig kategorin *struktur*. Sida menar att de ska arbeta emot ojämlika maktrelationer som utgör strukturella underordningar av kvinnor och flickor; “women and men still have different levels of access to power, resources and possibilities of making choices in their lives” (2005a:5). Arbetet emot ojämlika maktrelationer ska ske genom den tidigare beskrivna ekonomiska empowerment, samt politisk empowerment. Denna fokuserar på att ”support and promote equal rights of participation in centralpolitical institutions [and] central gender equality institutions” (2005a:9).

Dokumentet visar på en genusmedvetenhet, genom att belysa socialt konstruerade föreställningar om feminint och maskulint hör ihop med dessa maktstrukturer; ”Development is about creating and supporting processes through which human beings are able to realise their full potential. Gender stereotypes often block this process, for men as much as for women”, (2005a:6). Vidare framhävs det i dokumentet ”Kön spelar roll” vikten av att ”stärka både fattiga kvinnors och fattiga mäns möjligheter att delta i och påverka samhället är grundläggande i arbetet med att minska fattigdomen” (2005b:2), samt att arbetet att motverka fattigdom bör präglas av ett jämställdhetsperspektiv som belyser att människors erfarenheter av fattigdom präglas av genus;

”Det är stor skillnad på hur män, kvinnor, pojkar och flickor upplever och påverkas av fattigdom. Därför kan också deras strategier för att ta sig ur fattigdomen se olika ut. Kvinnor och män kan leva under samma ekonomiska förhållanden – men ojämlikheterna består om männen ändå har en högre position”, (2005b:3)

Jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete fick i början av 2000-talet en inriktning mot fattigdomsbekämpning, viken märks tydligt i dokumenten. Genom att sortera materialet med dimensionen genusstrategiska fokus med kategorierna *individ och samhälle* har olika aspekter av genusteoretiska idéer synliggjorts. Det är svårt att avgöra huruvida fokus lutar mer åt det ena hållet än det andra. Dock går det att konstatera att det presenteras fler konkreta åtgärder för ett fokus på individ än på struktur.

4.2.3 Jämställdhetspolicy 2010

För Sveriges utvecklings- och biståndssamarbete mellan 2010 och 2015, är en av de tre tematiska prioriteringarna ”jämställdhet och kvinnors roll i utvecklingen”. I jämställdhetspolicyn ”På lika villkor” anges grundläggande ställningstaganden kring vad denna prioritering innebär. Jämställdhet innebär i denna kontext ”en rättvis fördelning av makt, inflytande samt resurser i vardagen och i samhället” (2010:7). För att uppnå målet så är det återigen *gender mainstreaming*, eller jämställdhetsintegrering som det i detta dokument översatts till, som utgör den huvudsakliga strategin; ”[...] d v s Sverige ska aktivt verka för att jämställdhet och insatser som bidrar till att stärka kvinnors rättigheter och roll blir en central del i och en utgångspunkt för allt utvecklingssamarbet”, (2010:12). Dessa citat sorteras under kategorin *struktur* då de förmedlar en ambition att förändra rådande strukturer som orsaker ojämlikhet mellan kvinnor och män. Liknande aspekter av genusstrategiska fokus återfinns när mer konkreta tillvägagångsätt diskuteras:

”Jämställdhet främjas bl.a. genom att öka flickors och pojkars möjligheter att göra livsval bortom begränsande normer om kön, sexualitet och identitet liksom sexuell läggning, inklusive genom utbildning och yrkesval som motverkar könsuppdelningen på arbetsmarknaden [...] Det krävs också att arbete bedrivs för att öka samhällets acceptans för kvinnors och flickors åtnjutande av sina rättigheter, inklusive sina konstitutionella och lagliga rättigheter”, (2010:10–11).

Det återfinns även aspekter av genusstrategiskt fokus som i större utsträckning sorteras under kategorin *individ*; ”Ett jämställt samhälle tar tillvara alla individers resurser och kompetens”, (2010:7). Citatet vittnar om idén att även kvinnor bör inkluderas i fattigdomsreducering, och således en ekonomisk utveckling, för att öka effektivitet hos fattigdomsreducerande insatser. I dokumentet lyfts kvinnors ekonomiska aktörskap och arbetsvillkor upp som ett övergripande mål för jämställdhetspolicyn (2010:14). Det konstateras att genusbetingade normer om vad som är manliga respektive kvinnliga uppgifter ofta utesluter kvinnor från ekonomin. Genom vad som kan beskrivas som ekonomisk empowerment ska Sverige bland annat verka för att;

”motverka könsdiskriminerande och könssegregerade arbetsmarknader och stärka kvinnors yrkesfärdigheter och anställbarhet [...], uppmärksamma och bidra till att förändra attityder och värderingar som lägger huvudansvaret för hemmet och omsorg [...] på kvinnor och flickor [...], främja kvinnors entreprenörskap [samt] stärka kvinnors möjligheter och kapacitet att organisera sig och agera kollektivt för gemensamma intressen på arbetsmarknaden, inklusive inom den informella sektorn” (2010:15-16).

Citatet ovan visar på genusstrategiska fokus för både kategorin individ och kategorin struktur. Detsamma gäller för målet ”kvinnors politiska deltagande och inflytande”, där representationen och deltagandet av kvinnor och män i beslutsfattande instanser ska vara jämlik (2010:13).

5 Ett intersektionellt perspektiv

Detta kapitel ämnar inledningsvis besvara frågeställningens andra underfråga, nämligen vad de genusteoretiska idéerna som synliggjorts i föregående kapitel innebär ur ett intersektionellt perspektiv och vad de har för konsekvenser för jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. Avslutningsvis kommer uppsatsens övergripande frågeställning att besvaras.

5.1 Idéers konsekvenser

I den deskriptiva idéanalysen av genusteoretiska idéer inom jämställdhetspolitiken i Sveriges utvecklings- och biståndspolitik kunde två huvudsakliga tendenser synliggöras. Dessa kommer här att diskuteras i varsitt avsnitt. Genom att inspireras av funktionell idéanalys så kommer effekterna av genusteoretiska idéer att diskuteras ur ett intersektionellt perspektiv, i avseendet att införa ett kritiskt maktperspektiv på jämställdhetspolitiken i Sveriges internationella utvecklings- och biståndspolitik.

5.1.1 Multipla källor till ojämlikhet?

Dimensionen *konceptualiseringen av genus* ämnade fånga aspekter av olika förståelser av kön som biologiskt, socialt eller diskursivt konstruerat. Analysen visade att de svenska policydokumenten i en hög grad påvisade en förståelse av genus som socialt konstruerat. Även en genusteoretisk medvetenhet om kontextuella faktorerers olika inverkan på män och kvinnor var tydlig; "GENDER is an overarching and fundamental variable in the sense that it can also be applied to all other cross-cutting variables such as race, class, age, ethnicity, sexual orientation, religion, disability and locality", (Sida, 2005a:4).

Den första tendensen som synliggjorts i analysen med dimensionen konceptualisering av genus är att dokumenten förmedlar en konceptualisering av genus som socialt konstruerat, samtidigt som kvinnor och män i texten positioneras som relativt oproblematiserade kategorier.

Utifrån ett intersektionellt perspektiv så finns det ingenting som kan kategoriseras som en renodlad kategori man, eller renodlad kategori kvinna. Identitetsmarkörer som maskulinitet och femininitet är inte enbart kopplade till den fysiska könstillhörigheten. Andra identitetsmarkörer som klasstillhörighet, etnicitet eller sexualitet är också med och medverkar aktivt för att påverka idéer

om hur en individ förväntar ha för egenskaper och roll i samhället. Denna förståelse om multipla identitetsmarkörer, och således existensen av multipla förtryck i form av underordnande i makthierarkier, finns inte i Sveriges jämställdhetspolitik inom utvecklings- och biståndssamarbetet. Detta resonemang stärks av det faktum att analysen av konceptualisering av genus inte kunde synliggöra några aspekter på att genus kunde förstås som diskursivt konstruerat – nämligen att könstillhörighet betraktas som produkt av representationer och praktiker som beskriver normer om femininitet och maskulinitet samtidigt som de konstruerar dem.

Å andra sidan så används inte könstillhörigheten som den enda kategorin för kvinnorna och männen i utvecklingsländerna, i synnerlighet inte i policydokumentet ”På lika villkor” från 2010;

”Människors levnadsvillkor påverkas av olika hierarkier som samspelar med varandra och som, förutom kön, utgår från exempelvis ålder, härkomst, klass eller social status, kast, sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck, funktionsnedsättning, etnisk tillhörighet och religion eller annan trosuppfattning. Flickor och pojkar lär sig tidigt vad som förväntas av dem och vad de anses ha för möjligheter och begränsningar på grund av sitt kön” (Regeringskansliet, 2010:10–11).

Kan man likna denna beskrivning av ”människors levnadsvillkor” med den intersektionella förståelsen av hur olika identitetsmarkörer samvarierar? Jo, onekligen så finns det i citatet ovan tendenser till en intersektionell förståelse för hur makthierarkier påverkar individer. Dock framhävs alltid könet som den huvudsakliga rangordnaren; ”[kvinnor] utsätts i större utsträckning än män för diskriminering på grund av sitt kön” (ibid, s. 7). Ur ett intersektionellt perspektiv så är det inte godtagbart att förklara alla ojämlikheter och diskriminering endast utifrån könstillhörighet.

Vad har då detta för konsekvenser för jämställdhetspolitiken? Genom att policydokumenten för jämställdhet inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete formuleras på detta sätt så osynliggörs det varför och hur ojämlikheter uppstår och konstrueras. Ett intersektionellt perspektiv anser att ”renodlade kategorier essentialiserar sociala egenskaper och placerar ojämlikhet och maktutövande utanför politikens räckvidd. Fixerade och homogena kategorier som kön, klass och ”ras” osynliggör ojämlikhetens historiska orsaker och dess sociala konstruktion”, (de los Reyes – Mulinari, 2010:127)

5.1.2 Effektivitet som jämställare?

Dimensionen *genusstrategiska fokus* synliggjorde aspekter av fokus på både individ och struktur i policydokumenten. Det är alltså inte ovanligt att de politiska idéerna som uttrycks i dokumentet vittnar om olika genusstrategiska ambitioner. Trots att det i dokumenten visas en tydlig förståelse för hur genushierarkier

opererar för att skapa ojämlika maktstrukturer som underordnar kvinnor, och trots den visade ambitionen att införliva ett jämställdhetsperspektiv i utvecklings- och biståndssamarbetet, så motiveras ofta ändamålet med i utvecklingsarbetet med effektivitet. Detta går igenom i samtliga tidsperioder;

”[J]ämställdhet är lika viktigt för männen som för kvinnorna”, då ”jämställdhet inte endast handlar om rättvisa, utan också om effektivitet” (Sida, 1998:6); “Sida will work to enhance the inclusion and productivity of women in economic activities [...] to removing barriers to poor women’s equal participation in the economy [...] highlight access to resources” (Sida, 2005a:9); ”Ett jämställt samhälle tar tillvara alla individers resurser och kompetens”, (Regeringskansliet, 2010:7).

Vad innebär det att kombinera en genusteoretisk förståelse om manligt och kvinnligt som social konstruerat, med en genusstrategisk fokus på individen och en mer instrumentell syn på att uppnå jämställdhet? Genom att göra en återknytning till uppsatsens teoretiska ramverk och genusvetenskapliga teorierna om utveckling så blir den kritik som riktats mot GAD och *gender mainstreaming* aktuell i sammanhanget. Kritiker menat att GAD genom *gender mainstreaming* inte utnyttjar den inneboende potentialen i att ha en socialkonstruktivistisk förståelse av kön. Som ovan nämnt så skulle en intersektionell förståelse sammankopplas med GAD, och en kontextkänslig jämställdhetsstrategi som tog hänsyn till multipla identitetsmarkörer skulle kunna möjliggöras. Dock är som citaten ovan visar detta inte det som policydokumenten för Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete indikerar. Ytterligare en indikation på denna tendens är att det förekommer fler konkreta exempel på individrelaterade strategier än för strukturelaterade strategier i policydokumenten. Även de mer strukturellt inriktade strategierna, som att ”support and promote equal rights of participation in central political institutions [and] central gender equality institutions” (Sida, 2005:9), påminner om WID teorins ambition att maximera kvinnors tillgång till den moderna sektorn.

Genom att belysa detta genom ett intersektionellt perspektiv så innebär en genusstrategisk fokus på individen och mer instrumentella strategier att de strukturella orsakerna bakom ojämlika genushierarkier inte berörs i lika hög grad som vore möjligt med den konceptualisering av genus som ändå präglar jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete. En förbättring av en individs ekonomiska situation förändrar nödvändigtvis andra ojämlika maktstrukturer som är relaterade till etnicitet, nationalitet eller könstillhörighet.

5.2 När talar policydokumenten om makt?

Vilken potential har jämställdhetspolitiken inom Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete att förändra makthierarkier? Den frågan besvaras förhoppningsvis i detta avslutande stycke, utifrån den deskriptiva idéanalysen och följande intersektionella diskussion inspirerad av funktionell idéanalys.

“Unequal power relations have created structural obstacles for women and girls in all spheres of society – political, economic, social, educational, cultural and religious [...] Sida should therefore consider and act upon unequal power relations between and among women and men, as well as the structural causes and frameworks of these power relations” (Sida, 2005:6)

Jämställdhetspolitiken inom Sveriges utvecklings- och biståndssamarbete utesluter inte maktförhållandens betydelse för jämställdheten mellan kvinnor och män, vilket citatet ovan visar på, liksom detta; ”Stöd till större makt och inflytande för kvinnor är central för att främja en rättvis och uthållig utveckling” (Sida, 1997:4). Kvinnors självbestämmanderätt, ökade medvetenhet, egenmakt och tillgång till valmöjligheter och tillgängliga resurser framhävs vara centrala målsättningar.

Dock menar ett intersektionellt perspektiv att det inte räcker med att säga att maktrelationer är viktiga, man måste även förklara varför de är det (de los Reyes – Mulinari, 2005:16). Makt behandlas vidare i dokumentet ”Väga lika tungt” (Sida, 1998). Det skrivs att trots att jämställdheten ökat på områden som undervisning och hälsa, så ”nekas kvinnor fortfarande tillträde till maktens korridorer – ekonomiska såväl som politiska” (1998:29). Sida uttrycker vikten av ett normförändrade arbete, i syfte att öka kvinnors tillgång till dessa politiska och ekonomiska rum. Återigen så märks tendensen att en socialkonstruktivistisk förståelse av genus med ett genusteoretiskt fokus på individen och med instrumentella strategier. Tillgången till ”maktens korridorer” reflekterar igen idén om att kvinnor ska integreras och få ökat tillträde till moderna sektorer, för att öka effektiviteten i utvecklings- och biståndssamarbetet. I dessa resonemang framstår det som att jämställdhetspolicyerna inte visar någon egentlig förståelse för att makthierarkier även finns i andra sammanhang än i direkt ekonomiska och politiska.

Genom att essentialisera kvinnan som en särskild grupp som exkluderas från maktens korridorer, antyds enligt den intersektionella logiken att jämställdhetspolicyerna kopplar ihop identitetsmarkören könstillhörighet med ekonomisk makt. Dock går det att ifrågasätta om det är denna identitetsmarkör som verkar i detta sammanhang. Nog verkar det rimligt att identiteter som

klasstillhörighet, utbildning och etnicitet kan spela en likvärdig roll för ekonomisk ojämlikhet.

I policydokumenten framgår det tydligt att det skedde ett skifte till ökat fokus på fattigdomsbekämpning mellan period 1997 och perioden 2005. Troligtvis är FN:s millenniedeklaration tillsammans med de tio millenniemålen en bidragande faktor till detta skifte. I termer av jämställdhet mellan kvinnor och män väcker detta funderingar kring hur detta skifte påverkar jämställdhetspolitikens potential att påverka makthierarkier. Som diskuterats ovan är jämställdhetspolicyerna för Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete ur ett intersektionellt perspektiv inte bra på att ta hänsyn till multipla identitetsmarkörer som källor till ojämlika makthierarkier. Det ökade fokus på fattigdomsbekämpning medför att jämställdhetspolitiken till viss del använts som instrument för att uppnå en effektivare utvecklings- och biståndssamarbete över lag. Således konstateras det att i huvudsak satsa på ekonomiska åtgärder som genusteoretiska strategier inte är nog. Detta på grund av att ökade ekonomiska resurser inte nödvändigtvis påverkar andra intersektionella maktstrukturer som bidrar till kvinnans underordning och ojämlika intersektionella makthierarkier.

6 Avslutande reflektion

Denna uppsats har syftat till att bidra med en genusteoretisk analys av Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete som ett fall av jämställdhetspolitik. Förekomsten av genusteoretiska idéer i svenska policydokument för internationellt utvecklings- och biståndssamarbete på temat jämställdhet har analyserats med hjälp av dimensioner i en deskriptiv idéanalys. Med inspiration från funktionell idéanalys fördes sedan utifrån ett intersektionellt perspektiv på makthierarkier en teoretisk diskussion om vad de genusteoretiska idéerna innebär för jämställdhetspolitiken. Ambitionen med detta var att försöka undersöka huruvida det är internationell jämställdhetspolitikens eventuella bristande förmåga att förändra makthierarkier som orsakar den kritik som uppkommit från feministiska håll. Studien motiveras av den i inledningen presenterade kritiken mot de jämställdhetsprojekt som formulerats på internationell nivå samt den feministiska förståelsen att kön, politik och makt är oundvikligt sammankopplade.

Det intersektionella perspektivet på hur makthierarkier konstitueras och reproduceras genom multipla identitetsmarkörer påvisade det i jämställdhetspolitiken för Sveriges internationella utvecklings- och biståndssamarbete osynliggörs varför och hur multipla strukturella ojämlikheter uppstår och konstrueras. Det ökade fokus på fattigdomsbekämpning medförde även att jämställdhetspolitiken till viss del använts som instrument för att uppnå en effektivare utvecklings- och biståndssamarbete och således konstateras det att satsa på ekonomiska åtgärder som genusteoretiska strategier inte är nog i sig. Detta på grund av att ökade ekonomiska resurser inte nödvändigtvis påverkar andra intersektionella maktstrukturer som bidrar till kvinnans underordning och ojämlika intersektionella makthierarkier.

Denna uppsats har visat på brister i jämställdhetspolitikens potential att förändra makthierarkier. Dock anses det viktigt att återigen understryka att de genusteoretiska idéerna som ligger till grund för politiken besitter goda förutsättningar till att åstadkomma strukturella förändringar av makthierarkier, om ett mer strukturellt fokus anammades. Slutligen är det kanske en fråga om Sverige inom internationellt utvecklings- och biståndssamarbete ska bedriva utvecklingspolitik för jämställdheten skull, eller jämställdhetspolitik för utvecklingen? Det är en intressant, normativt laddad fråga som härmed reserveras för fortsatt forskning på området.

7 Referenser

7.1 Primärmaterial

- Sida, (1997). *Handlingsplan för jämställdhet mellan kvinnor och män i samarbetsländerna*. Stockholm: SIDA
- Sida, (1998). *Väga lika tungt: om kvinnor & män i biståndet*. Stockholm: SIDA
- Sida, (2005a). *Promoting Gender Equality in Development Cooperation*. Stockholm: SIDA
- Sida, (2005b). *Kön spelar roll*. Stockholm: SIDA
- Regeringskansliet, (2010). *På lika villkor Policy för jämställdhet och kvinnors rättigheter och roll*. Stockholm: Enheten för utvecklingspolitik och UD:s informationstjänst

7.2 Sekundärmaterial

- Chowdhry, Geeta, 1995. "Engendering development? Women in development (WID) in international development regimes", in *Feminism, postmodernism, development*, pp. 26-41. London: Routledge
- Beckman, Ludvig (2005). *Grundbok i idéanalys: det kritiska studiet av politiska texter och idéer*. Stockholm: Santérus
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Datta, Rekha & Kornberg, Judith F. (red.) (2002). *Women in developing countries: assessing strategies for empowerment*. Boulder, Colo.: Lynne Rienner
- de los Reyes, Paulina & Mulinari, Diana (2005). *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. 1. uppl. Malmö: Liber
- Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Hansen, Lene, 2010. "Ontologies, Epistemologies, Methodologies", i Shepherd, Laura J. (red.), *Gender matters in global politics: a feminist introduction to international relations*. London: Routledge, pp. 17-27.
- Kabeer, Naila (1999). *The conditions and consequences of choice: reflections on the measurement of women's empowerment*. Geneva: UNRISD Marchand,

- Marianne H. & Parpart, Jane L. (red.) (1995). *Feminism, postmodernism, development*. London: Routledge
- Meyer, Mary K. - Prügl, Elisabeth (eds.), 1999. 'Gender Politics in Global Governance', in *Gender Politics in Global Governance*, pp. 3–18. Maryland: Rowman & Littlefield
- Moser, Caroline O. N. (1993). *Gender planning and development: theory, practice and training*. London: Routledge
- Parpart, Jane L., Rai, Shirin M. & Staudt, Kathleen A. (red.) (2002). *Rethinking empowerment: gender and development in a global/local world*. London: Routledge
- Peterson, V. Spike & Runyan, Anne Sisson (2010). *Global gender issues in the new millenium*. 3. ed. Boulder, Colo.: Westview
- Shepherd, Laura J. (red.) (2010). *Gender matters in global politics: a feminist introduction to international relations*. London: Routledge
- Smyth, Ines, 2007. "Talking of gender: words and meanings in development organisations", *Development in Practice*, vol. 17, no. 4–5, pp. 582-588